

Tornalama işleminde kesme kuvvetlerini ölçen gerinim ölçer esaslı dinamometre tasarımı ve imalatı

Eyüp Sabri TOPAL¹, Can COĞUN², Durmuş ODABAŞ¹

¹Erciyes Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Makine Müh. Bölümü, 38039 KAYSERİ

²Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Makine Müh. Bölümü 06570 ANKARA

Anahtar Kelimeler

Tornalama
Kesme kuvvetleri
Dinamometre

ÖZET

Kesme kuvvetlerinin ölçümü talaş kaldırma işleminde prosesinin sağlıklı şekilde incelenebilmesi için özellikle akademik araştırmalar açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma ile tornalama işleminde kesme kuvvetlerini duyarlı şekilde ölçen ve bilgisayar yardımıyla kaydeden gerinim ölçer (strain gauge) esaslı bir dinamometre tasarımı ve imalatı gerçekleştirilmiştir. Dinamometre, çapraz girişimi en aza indirecek ve sıcaklık değişimlerini telafi edecek şekilde tasarlanmıştır. Değişik kesme koşulları altında yapılan testler dinamometrenin tornalama işleminde kesme kuvvetlerini güvenilir şekilde ölçebileceğini ve kaydedebileceğini göstermiştir.

Design and construction of a strain gauge based cutting force dynamometer for turning operations

Keywords
Turning,
Cutting forces,
Dynamometer

ABSTRACT

Cutting force measurement has an importance in machining on account of appropriate examination of cutting process especially in academic researches. In this study, design and construction of a strain gauge based dynamometer was realised which is measuring cutting forces in turning and recording them by a computer. The proposed dynamometer is designed so as to minimize cross-interference and compensate temperature deviations. Tests realised under various cutting conditions showed that the proposed dynamometer could be used reliably to measure and record cutting forces in turning.

* Sorumlu yazar (Corresponding author) e-posta: topal@erciyes.edu.tr

1. Giriş

Talaşlı işlemede oluşan kesme kuvvetleri, işparçası boyutsal tamlığı, yüzey kalitesi, takım aşınması ve kesme bölgesinde ısı oluşumunu önemli ölçüde etkileyen bir parametredir. Ayrıca tezgah, kesici takım ve yardımcı aparatların tasarımında dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Bu yönleriyle çok sayıda araştırmaya konu olmuş ve kesme kuvvetlerinin ölçülmesi amacıyla çeşitli kuvvet ölçerler geliştirilmiştir [1].

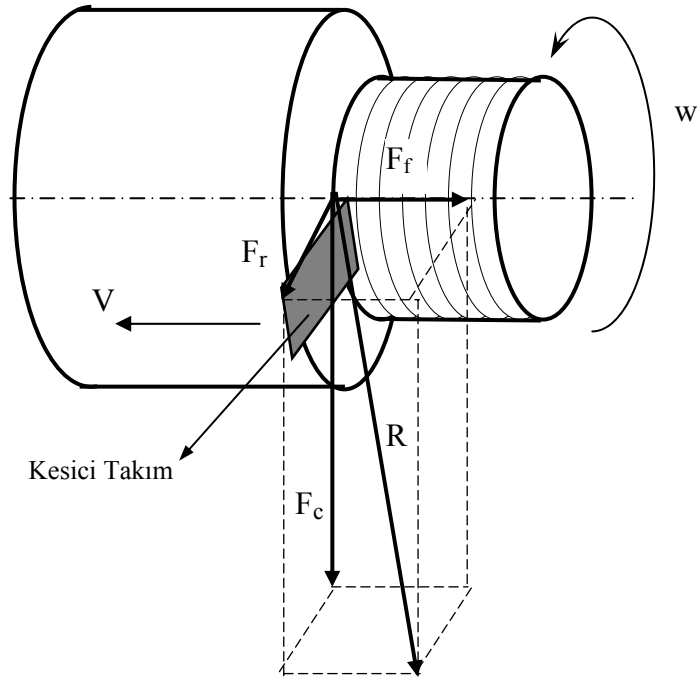
Literatürde kuvvet ölçümü için geliştirilen çeşitli dinamometreler yer almaktadır. Bunlar genellikle gerinim ölçer (strain-gauge) ve yük hücresi (load cell) esaslı dinamometrelerdir [2]. Jeong ve Cho kesme kuvvetlerini ölçmek ve analiz etmek üzere adaptif bir sistem geliştirmişler, bu sistemle akım, kesme kuvveti ve motorun dönme açısı sinyalleri esas alınarak, kesme kuvveti ile motorun çektiği akım arasında bir ilişki ortaya koymuşlardır [3]. Sağlam ve Ünüvar tüm takım tezgah türlerinde kullanılacak, gerinim ölçer esaslı ve gerinme ringlerinden oluşan çok amaçlı bir dinamometre imal ederek takım aşınmasının bilgisayar desteğiyle gerçek zamanlı (real time) izlenmesinde kullanmışlardır [4]. Kaçal ve ark. azdırma tezgahında dişli çark imalatı sırasında hem işparçası hem de takım hareketli iken kesme

kuvvetlerini ölçecek bir dinamometre imalatı gerçekleştirmişlerdir [5].

Dinamometre tasarımı ve imalatında ölçme sisteminin güvenilirliği konusu algılama duyarlılığı, çapraz girişim ve sıcaklık dengelemesi şeklinde üç temel parametre ile yakından ilgilidir. Bu çalışmada her üç hususta tatmin edici performansa sahip bir dinamometre tasarımı ve imalatı gerçekleştirilmiştir. Duyarlılık, çapraz girişim ve sıcaklık dengelemesi konularında yapılan düzenlemeler aşağıdaki ilgili başlıklar altında ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

2. Tornalamada Kesme Kuvvetleri

Talaş kaldırma işleminde büyük kuvvetler oluşmaktadır. Takım ve işparçasının birbirine göre konumu, kuvvetin bir sonucu olarak işparçasının ve çeşitli tezgah elemanlarının esneme miktarına bağlı olarak değişir. Tornalama işleminde takım-işparçası etkileşimi üç bileşenli bir kuvvet sistemiyle ifade edilir (Şekil 1). Bunlardan ana kesme kuvveti (F_c) diğer bileşenlerden daha büyüktür. Radyal kuvvet (F_r) genellikle en küçük bileşen olmakla birlikte etkiye doğrultusu açısından önemli bir hata kaynağıdır. İlerleme kuvvetinin (F_f) ise gerek büyüklük ve gerekse doğrultu açısından hataya önemli bir etkisi olmadığından çoğunlukla ihmal edilir [6].

Şekil 1. Tornalama işleminde oluşan kesme kuvvet bileşenleri

3. Temel Prensip

Cisimler kuvvete maruz kaldıkları zaman şekil değiştirirler. Birçok malzemede ve özellikle metallerde bu şekil değişimi kendisini oluşturan kuvvetle ilişkilidir. Bundan faydalanabilmek için kuvvet ya da gerilim ile şekil değişimi arasındaki bu ilişkinin tanımlanması gerekir. A kesitine ve l boyuna sahip bir metal çubuğa F çekme kuvveti uygulanırsa bu kuvvetin cisimde oluşturduğu gerilim (σ),

$$\sigma = F/A \quad (1)$$

şeklinde tanımlanır. Cisme yapılan bu etki çubuğun l boyunda Δl kadar bir boy uzamasına sebep olur. Birim boyda meydana gelen bu boy uzamasına gerinim ε (strain) adı verilir ve

$$\varepsilon = \Delta l / l \quad (2)$$

olarak tanımlanır.

Metallerde gerilim – gerinim ilişkisi belli bir noktaya kadar doğrusaldır. Bu doğrusal ilişkinin eğimine elastiklik modülü (E) adı verilir ve

$$E = \sigma / \varepsilon \quad (3)$$

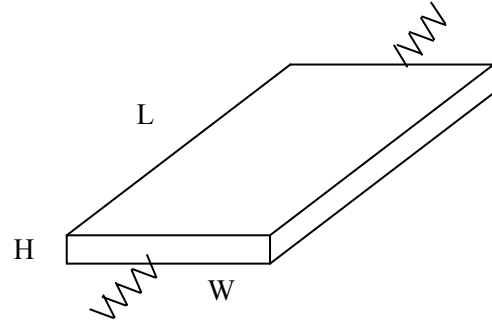
şeklinde ifade edilir. Doğrusal bölgeye elastik bölge, bozulduğu bölgeye (noktaya) elastiklik sınırı adı verilir. Elastik bölgedeki deformasyonlar geri dönüşlü (elastik) ve elastikliğin bozulmasından sonraki deformasyonlar geri dönüşsüz (plastik) özelliktedir. Çekme tipi yüklemeler için yapılan bu tanımlar diğer yüklemeler için de (basma, eğme, burma) küçük farklarla geçerlidir [7].

4. Şekil Değişikliğini Ölçme

Çok küçük şekil değişimlerinin ölçülmesinde bir elastik cismin elektriksel direncinin şekil değiştirmeye bağlı değişiminden faydalanılır. Şekil 2 de gösterilen iletkenin elektriksel direnci R boyu ile doğru, kesit alanı ile ters orantılıdır. Bu durum

$$R = \rho L / (H \cdot W) = \rho L / A \quad (4)$$

Şeklinde ifade edilir. Burada ρ iletken malzemenin iç direncidir. Bu iletkenin çekme gerilimi karşısında boyu uzar ve kesit alanı küçülür. Bu değişikliklerin etkisi ile

Şekil 2. Bir iletkenin elektriksel direnci

direnç değeri aşağıdaki ifadeyle olduğu şekilde artar;

$$R + \Delta R = (\rho + \Delta\rho) (l + \Delta l) / (A - \Delta A) \quad (5)$$

Burada $\Delta\rho$ ve ΔA değerlerinin ihmal edilecek kadar küçük olduğu düşünülürse dirençte meydana gelen oransal değişiklik ($\Delta R/R$) boydaki değişiklik ($\Delta l/l$) orantılıdır;

$$(\Delta R/R) = G (\Delta l/l) \quad (6)$$

Burada G gösterge faktörü adı verilen bir sabittir. $\Delta l/l$ oranı ε olarak tanımlanırsa dirençteki değişim;

$$\Delta R = G \cdot R \cdot \varepsilon \quad (7)$$

olarak yazılabilir [8]. Bu denklem dirençte gözlenen değişikliğin gerinim ile (ve dolayısıyla bir kuvvetle) ilişkilendirilmesine imkan verir. Bu prensibe göre tasarlanmış bir gerinim ölçer (şekil değiştirme göstergesi) yapısal eleman üzerine yapıştırılmak suretiyle ölçüm yapılabilir. Gerinim ölçerlerin en yaygın olan folyo gerinim ölçerlerin yapısı aşağıda verilmiştir.

5. Folyo Gerinim Ölçerler

Folyo gerinim ölçerler ince bir polyester veya plastik destek malzemesi (folyo) üzerine ışıklı baskı yoluyla çok ince bir metal ızgara tabakası oluşturularak imal edilir (Şekil 3) [8]. Folyo gerinim ölçer duyarlılığının en yüksek olduğu aktif bir eksene ve en düşük olduğu pasif bir eksene sahiptir. Pasif eksenle aktif eksenin duyarlılıkları arasındaki oran “çapraz duyarlılık (Ç.D.)” olarak adlandırılır ve;

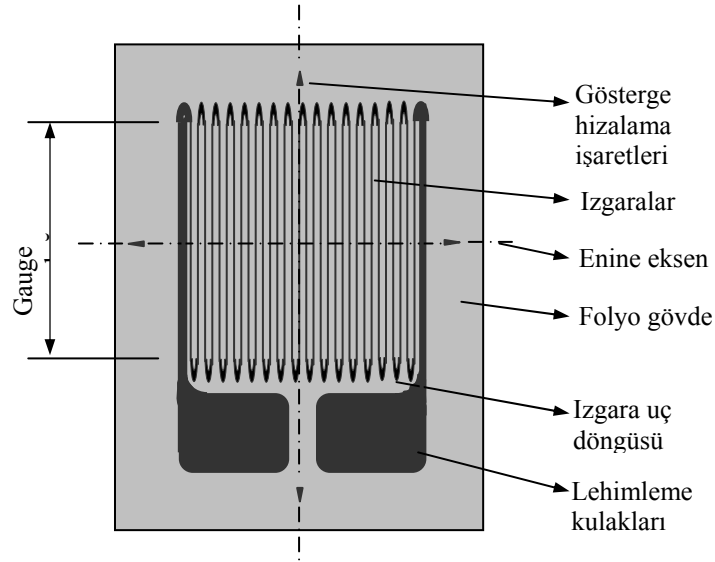
Ç.D.= Pasif eksen doğrultusundaki duyarlılık / Aktif eksen doğrultusundaki duyarlılık (8) şeklinde ifade edilir.

Folyo gerinim ölçerlerle yapılacak başarılı bir çalışmanın ön şartı çok dikkatli bir yapıştırma işlemidir [9]. Çünkü gerinim ölçerin algıladığı şekil değişiminin üzerinde bulunduğu cismin şekil değişimine eşit olması çok önemlidir. Halen kullanımda olan birçok yapıştırıcı veya reçine gerinim ölçerin algılamasını azaltan bir ‘yavaşlatma etkisi’ne sahiptir.

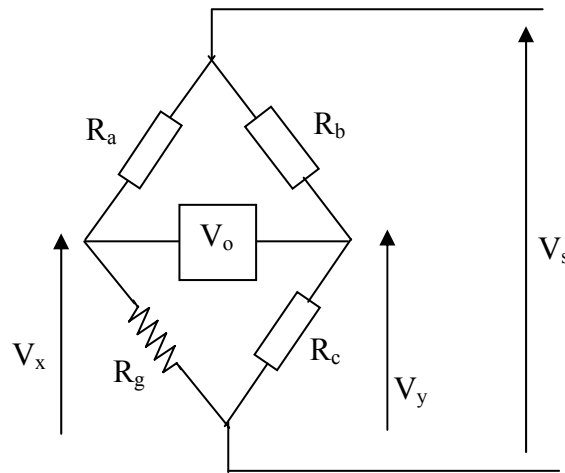
6. Köprü Devresi (Wheatstone Köprüsü)

Bir gerinim ölçerin direnci büyük gerinimlerde bile ancak çok küçük değişiklikler gösterir. Bu durum doğrudan gerinim ölçer üzerinden bir çıkış gerilimi

ölçülmesini zorlaştırır. Doğru bir ölçümün yapılabilmesi için Şekil 4 te gösterildiği gibi bir köprü devresi (Wheatstone köprüsü) kurulur. Wheatstone köprüsü bilinmeyen bir direnç değerinin bilinen dirençler yardımıyla tespitini sağlayan bir devredir. Buna göre eğer “ $R_a = R_b$ ve $R_g = R_c$ ” ise V_o çıkış gerilimi sıfıra eşit olacaktır. Şayet $R_a = R_b$ iken R_g de bilinmeyen bir direnç ise, R_c yerine ayarlanabilir bir direnç yerleştirilerek V_o çıkış gerilimi sıfır oluncaya kadar R_c direnci ayarlanır. V_o çıkış gerilimi sıfır olduğu anda R_c ayarlanabilir direncinin değeri R_g direncinin değerini göstermektedir.

Şekil 3. Tipik bir folyo gerinim ölçer ve terminolojisi [8]

Şekil 4. Wheatstone köprü devresi

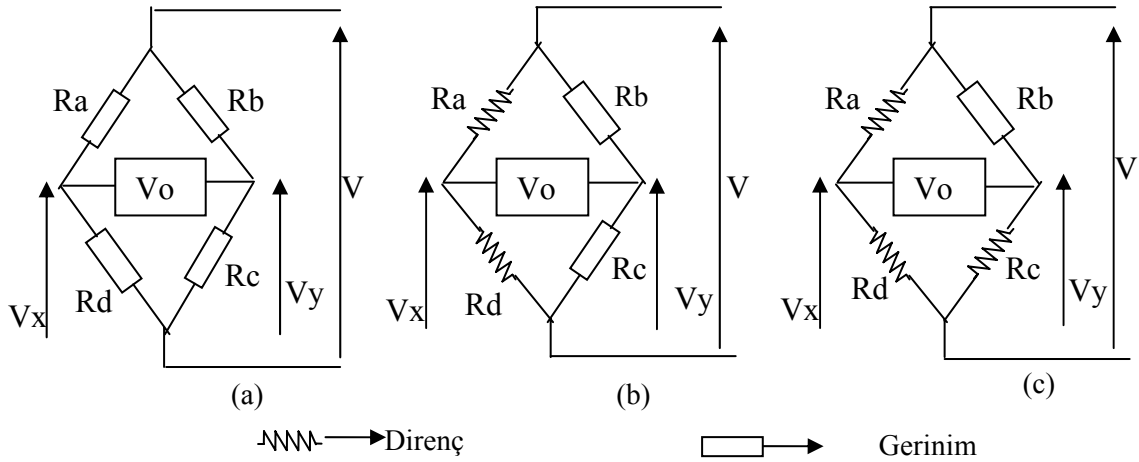
Gerinim ölçerli bir ölçme sisteminde gerçek direnç değerinden çok gerinim ölçerlere etkiyen gerinime bağlı olarak gösterdiği değişimle ilgilenilmektedir. Şekil 4 te görülen köprü devresinde bütün dirençlerin eşit ve köprünün dengede olduğunu farzedelim. Bu durumda $V_x = V_y = 0.5 V_s$ ve $V_o = 0$ olacaktır. Eğer gerinim ölçer'e şekil değiştirme uygulanırsa R_g değeri değişerek $R_g + \Delta R$ olacak ve V_x değeri değişirken V_o çıkış gerilimi sıfırdan farklı olacaktır. Burada V_o çıkış geriliminde görülen değişikliğin ϵ gerinimiyle ilişkilendirilmesi (kalibrasyon) gerekir.

Dört gerinim ölçer kullanılarak kurulan köprüye 'tam köprü', iki gerinim ölçerin eşdeğer dirençlerle dengelenmesine 'yarım köprü' ve tek gerinim ölçer kullanılan üç dirençli duruma ise 'çeyrek köprü' adı verilir (Şekil 5). Endüstriyel uygulamalarda sıcaklık

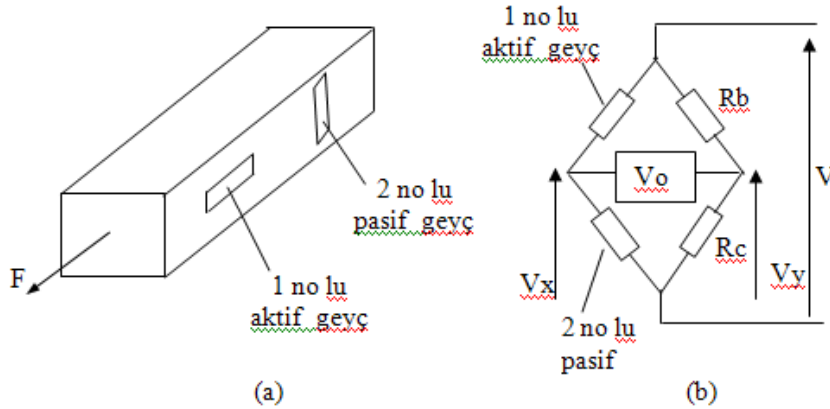
dengelemesinin sağlanması ve hataların en aza indirilmesi için çoğunlukla tam köprü devresi kullanılır.

7. Sıcaklık Dengelemesi

Sıcaklık değişimlerinden kaynaklanan hatalar gerinim ölçerli ölçme devrelerinde karşılaşılan önemli bir problemdir. Ölçme devresi gerinimden kaynaklanan direnç değişikliği ile sıcaklık değişiminden kaynaklanan direnç değişikliğini ayırtamaz. Bu hatayı telafi etmek için gerilim ekseninde bulunan aktif streyn geyçin çok yakınına, gerilim eksenine dik doğrultuda pasif bir gerinim ölçer daha yerleştirilir. Şekil 6 (a) da görülen düzenlemede 1 no'lu

Şekil 5. Köprü dengeleme türleri: (a) tam, (b) yarım ve (c) çeyrek köprü

Şekil 6. Sıcaklık dengeleme yöntemi (a) montaj düzeni (b) köprü devresi

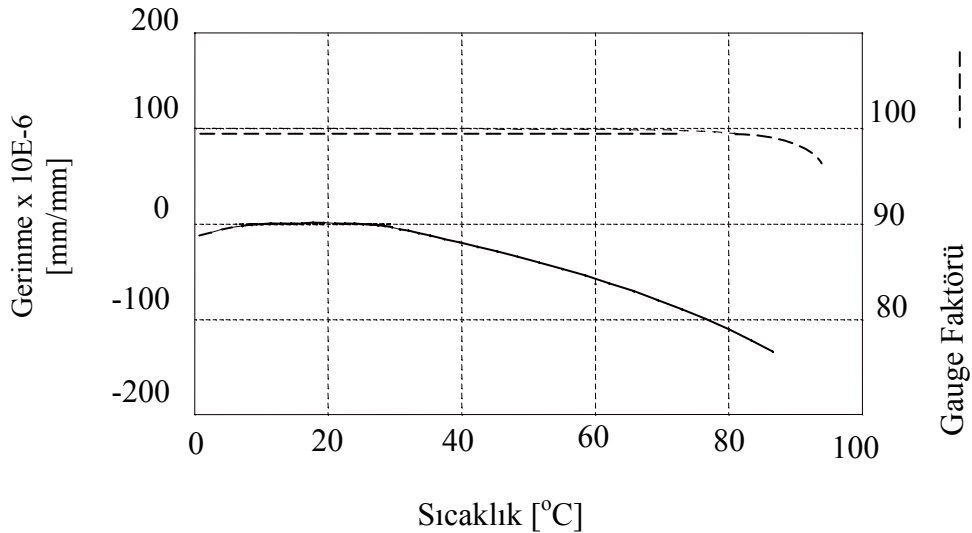
gerinim ölçer gerilim yönünde hizalanırken 2 no lu gerinim ölçer gerilime dik doğrultuda (pasif) hizalanır. Bu durumda Şekil 6 (b) de olduğu gibi kurulan bir köprü devresinde 1 no'lu gerinim ölçer "gerinim + sıcaklık değişimi" şeklinde bir etki ortaya koyarken, 2 no lu gerinim ölçer "sıcaklık değişimi" şeklinde bir etki ortaya koyarak dengeyi sağlayacaktır. Burada 2 no lu gerinim ölçerin direncinde şekil değişiminden kaynaklanan küçük bir değişiklik ve gerinim ölçerlerin sıcaklıkları arasında bulunabilecek küçük sıcaklık farkları ihmal edilir. Tam köprü uygulamalarında ise gerinim ölçerlerin yakın konumlanmaları ve sıcaklık değişimlerinin dört gerinim ölçer'i de aynı anda etkilemesi durumunda doğal bir sıcaklık dengeleme sistemi kendiliğinden oluşur [8].

8. Kullanılan Gerinim Ölçerler ve Özellikleri

Dinamometrede Tokyo Sokki Kenkyujo marka FLA-6-11 Tipi, $6 \times 2.2 \text{ mm}^2$ duyuğac alanı ve $12.5 \times 4.3 \text{ mm}^2$ folyo alanına, 120Ω nominal dirence ve 2.10 geyç faktörüne sahip gerinim ölçerler kullanılmıştır. Geyç faktörü $80 \text{ }^\circ\text{C}$ sıcaklığa kadar sabit kalmakta, gerinme algılaması ise $30 \text{ }^\circ\text{C}$ 'den sonra değişmeye başlamaktadır (Şekil 7). Bu durumda imal edilen dinamometre $30 \text{ }^\circ\text{C}$ 'ye kadar sıcaklık dengelemesi yapılmaksızın, $30\text{-}80 \text{ }^\circ\text{C}$ arasında sıcaklık dengelemesi yapılmak koşuluyla güvenilirdir.

9. Gerinim Ölçerlerin Yerleştirilmesi

Deneyisel çalışmalarda kullanılacak BSD torna tezgahının taret ve takım tutucu sistemlerinin incelenmesi sonucunda gerinim ölçerlerin kater üzerine yerleştirilmesi uygun görülmüştür. Gerinim ölçerlerin yerleştirilmesinde algılama hassasiyeti, çapraz duyarlılık ve sıcaklık dengelemesi olmak üzere üç önemli faktör dikkate alınmıştır. Takım kuvvetlerinin yapısı gereği kater üzerindeki bir gerinim ölçere, o gerinim ölçerin aktif algılama eksenine aynı doğrultuda iki farklı uyarı aynı anda gelmektedir. Örneğin F_c kesme kuvvetinin oluşturduğu sehim Şekil 8'teki 1 ve 2 no'lu gerinim ölçerlerde uzama meydana getirirken, F_r radyal kuvveti aynı gerinim ölçerler üzerinde bir kısalmaya dolayısıyla F_c 'nin hatalı ölçülmesine neden olabilir. Bu girişimi mekanik olarak engellemek mümkün değildir. Ancak elektronik yolla istenmeyen etki devre dışı bırakılabilir. Şekil 8, Şekil 9 ve Şekil 10'da girişimi engellemek ve sıcaklık değişimlerinin etkisini dengelemek için gerinim ölçerlerin kater üzerine yerleştirme planı ve buna uygun Wheatstone Köprü devreleri gösterilmiştir. Yerleşimi verilen bu gerinim ölçerlerle kuvvet analizinin yapılaş sistematiği aşağıda anlatılmıştır.

Şekil 7. Sıcaklığın FLA-6-11 tipi gerinim ölçerlerin geyç faktörlerine ve gerinme özelliklerine etkisi [9]

Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 26(2): 190-202 (2010)

i) F_c 'nin ölçülmesi

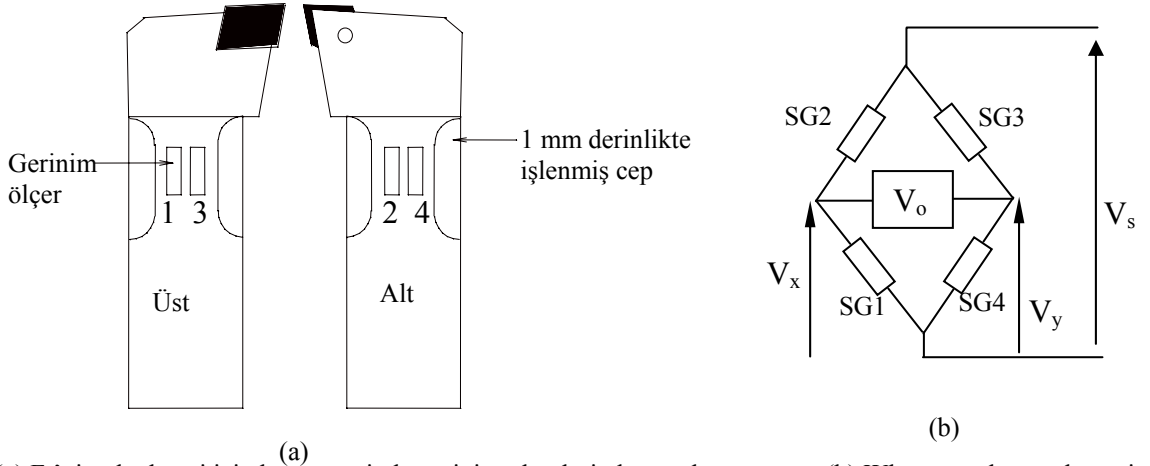
Ana kesme kuvveti F_c iş parçasının çevresel hız vektörüyle aynı yön ve doğrultuda etki ederek katerin esnemesine sebep olur. Bu esnemeyi algılamak amacıyla gerinim ölçerlerin kater üzerinde konumlandırılması Şekil 8 a'da görülmektedir. F_c kuvvetinin takım ucuna üstten alta doğru sayfa düzlemine dik doğrultuda etki edeceği düşünülürse katerin üst yüzeyinde çekme tipi gerilme ve gerinme, alt yüzeyinde ise basma tipi gerilme ve gerinme oluşacaktır. Böylece üstte ve alttaki gerinim ölçerler ters yönlü gerilme ve gerinmeye maruz kalacaklardır. Wheatstone köprüsü kurulurken Şekil 8 b'de görülen bağlantı sıralamasına dikkat edilirse üstteki gerinim ölçerlerin (1 ve 3) uzamasıyla V_x 'de oluşan artışa karşılık alttaki gerinim ölçerlerin (2 ve 4) kısılmasıyla V_y 'de bir azalma olacaktır. Hem V_x 'in artması hem de V_y nin azalması V_o 'da artış sağlayacağı için algılama hassasiyeti de iki katına çıkmaktadır. Yine algılama hassasiyetini arttırmak amacıyla katerin yüzeyinde oluşan mikro gerinimlerin gerinim ölçerlerin üzerine yığılmasını

sağlamak için 1 mm et kalınlığında cepler oluşturulmuştur (Şekil 8 a).

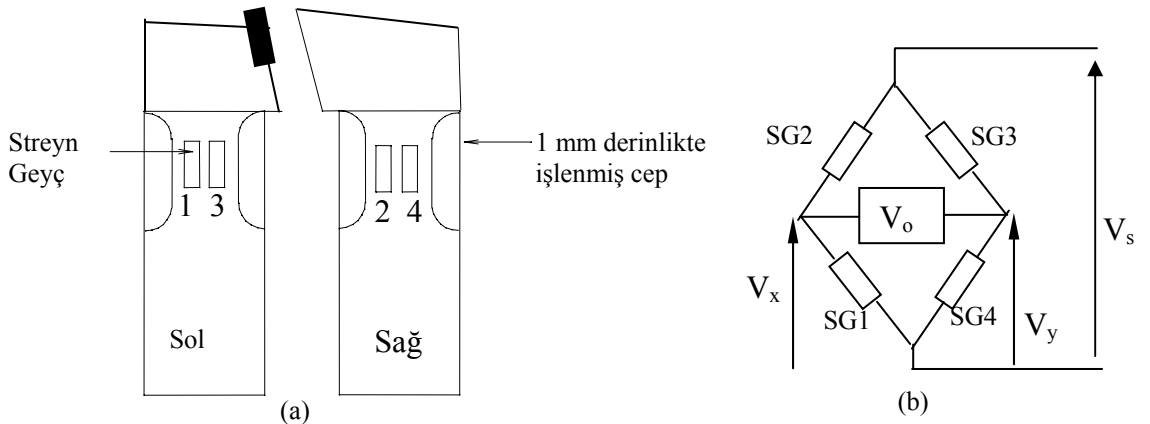
Bu düzenlemenin sağlayacağı ikinci avantaj, diğer kuvvet bileşenlerinin çıkış gerilimini saptırmasını en aza indirmiş olmasıdır. Şekil 1 de gösterilen ilerleme kuvveti F_f , F_c 'yi ölçen gerinim ölçer grubunu pasif doğrultuda ve eşit miktarda etkilediğinden yaptığı girişim V_o çıkış gerilimini etkilemez. Radyal kuvvet F_r ise, F_c 'yi ölçen gerinim ölçer grubunun hepsinin eşit miktarda kısılmasını sağlar. Bu kısılma ise çıkış gerilimini değiştirmez. Bu yerleştirmenin sağladığı bir başka avantaj da sıcaklıktaki değişimin yukarıda anlatılan prensiple dengelenmiş olmasıdır.

ii) F_f 'in ölçülmesi

İlerleme kuvveti F_f 'in ölçümü Şekil 9 a'da verilen gerinim ölçer yerleşimi ve Şekil 9 b'deki köprü devresiyle sağlanmıştır. Prensip olarak F_c 'nin ölçülmesine benzemekte olup hem çapraz girişim hem de sıcaklık dengelenmesi açısından aynı güvenliğe sahiptir.

Şekil 8. (a) F_c 'nin ölçülmesi için kater üzerinde gerinim ölçerlerin konumlanması ve (b) Wheatstone köprü devresi

Şekil 9. (a) F_f 'in ölçümünde gerinim ölçerlerin konumu ve (b) uygun Wheatstone köprü devresi

iii) F_r 'nin ölçülmesi

Katerde basma gerilmeleri oluşturan F_r kuvvetinin ölçümü için Şekil 10 a'daki gerinim ölçer yerleşimi ve Şekil 10 b'deki köprü devresi kullanılmıştır. 1 ve 3 no'lu gerinim ölçerler katerin boyundaki kısılmayı yani F_r kuvvetini algılamak için 2 ve 4 no'lu gerinim ölçerler köprüyü tamamlama görevi yapar. F_c kuvveti üstte yer alan 1 no'lu gerinim ölçerde uzamaya sebep olurken, altta yer alan 2 no'lu gerinim ölçerde aynı miktarda kısılmaya sebep olur ve iki zıt etki birbirini dengeler. Böylece F_c nin çapraz girişimi engellenmiş olur. F_r her iki aktif gerinim ölçeri (1 ve 3) pasif doğrultuda etkiler ve F_r 'nin okunmasında ihmal edilebilecek bir girişimde bulunur.

10. Yapıştırma İşlemi

Yapıştırma işleminde "cyanoacrylate" yapıştırıcı kullanılmıştır. Bu yapıştırıcı ince bir tabaka oluşturarak "yavaşlatma etkisi"ni en aza indirmektedir. Deneylerde kater üzerindeki gerinmeler çok küçük olduğundan yapıştırma katmanının gevrekliğine bağlı çatlaması ve kırılması problemi yaşanmamıştır.

Kullanılan gerinim ölçerlerde ortaya çıkan bir problem düşük yüklemelerdeki algılama kararsızlığıdır. Gerinim ölçerler toplam gerinme kapasitelerinin ilk %2 lik kısmında tutarsız direnç değişikliği göstermektedir. Bunun ölçme işlemini etkilememesi için yapıştırma işlemi sonrasında gerinim ölçerler üzerinde yaklaşık %3 lük bir öngerilme kalması sağlanmıştır. Bunun için her kuvvet bileşenini ölçecek gerinim ölçer grubu yapıştırılırken kater üzerine kuvvet bileşenleriyle aynı doğrultuda ancak ters yönde bir ön yüklemeye yapılmış ve yapıştırıcı yeterince kuruyuncaya kadar

yüklemeye sabit tutulmuştur. Bu ön yük ölçümler sırasında veri toplayıcı (data logger) ünitesi tarafından elektronik olarak sıfırlanmıştır.

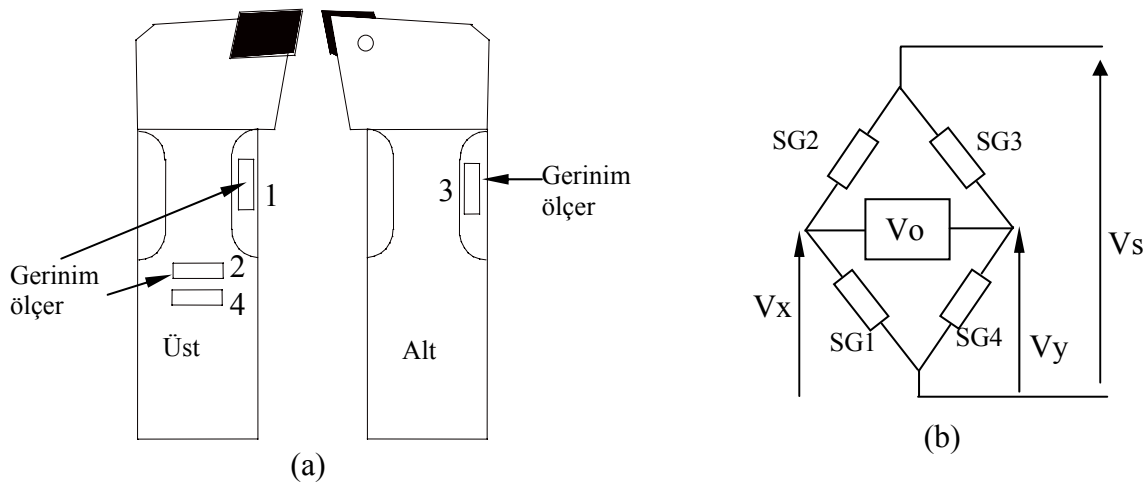
11. Veri Toplayıcı ile Gerilme/Gerinme Tespiti

Gerinim ölçerlerle oluşturulan köprülerden sinyal alınabilmesi için köprü girişleri sabit 3 V d.c. akımla beslenmiş, köprü çıkışları bir veri toplayıcının kanallarına bağlanmıştır. F_c , F_r ve F_r 'i ölçen köprüler sırasıyla veri toplayıcının 1, 2 ve 3 no'lu kanallarına bağlanarak üç ayrı kuvvet göstergesi (skala) oluşturulmuştur. Veri toplayıcı, kanalları saniyede bir kez taramakta ve seri port üzerinden bilgisayara Microsoft Excel dosyası olarak kaydetmektedir. Veri toplayıcı, katerde oluşan gerinmelere bağlı olarak köprü çıkış gerilimindeki değişimi V d.c. cinsinden 0.000001 V hassasiyetle ölçmektedir. Ancak devrenin çevreden algıladığı istenmeyen sinyal dalgalanmaları nedeniyle 0.0001 V 'luk bir hassasiyetle değerlendirme yapılabilmektedir.

12. Sonuçlar

12.1. Kalibrasyon

İlk kalibrasyon işlemi dinamometreye bilinen (kalibre) ağırlıkların uygulanmasıyla yapılmıştır. Bu işlemde kater, takım tutucuya bağlı iken yere paralel konuma getirilmiş ve kesici ucun temas noktasına ağırlıklar asılmıştır. Daha sonra yapılan bakım ve sıcaklık (mevsim) değişikliği nedeni kalibrasyon işlemlerinde yük hücresi kullanılmıştır. Bütün kalibrasyon işlemleri belli aralıklarla yükün artırılması ve aynı aralıklarla azaltılması yoluyla yapılmıştır.

Şekil 10. (a) F_r 'nin ölçümünde gerinim ölçerlerin konumu ve (b) uygun Wheatstone köprü devresi

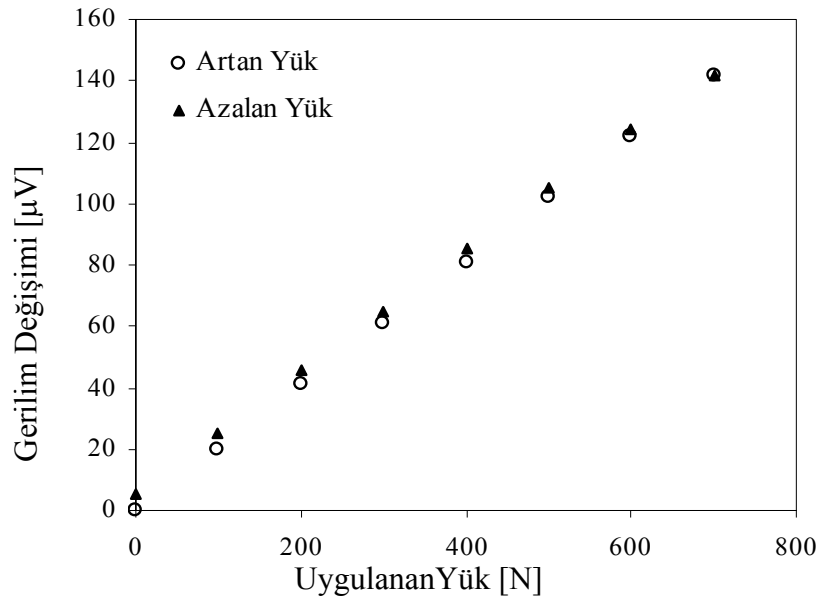

İlk kalibrasyona ilişkin ölçümler Tablo 1, 2 ve 3'te sunulmuştur. Her kuvvet bileşenini ölçen köprünün kalibrasyonu yapılırken, ona yapılan yüklemenin yüksüz durumdaki diğer skalalara etkisi (çapraz duyarlılık) olup olmadığına dikkat edilmiştir. Örneğin, F_c kuvvetini ölçen 1 no'lu skala kalibre

edilirken diğer skalalara yükleme yapılmamasına rağmen çıkış gerilimleri ölçülmüştür. Tablo 1, 2 ve 3'te ilk iki sütun (italik ve koyu yazılı) kalibre edilen skalaya ait bilgileri verirken, diğer sütunlardaki ölçümler yüklemesiz durumdaki skalalara ne derecede çapraz girişim olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 1. F_c kuvvetini ölçen 1 no'lu skalanın kalibrasyonu

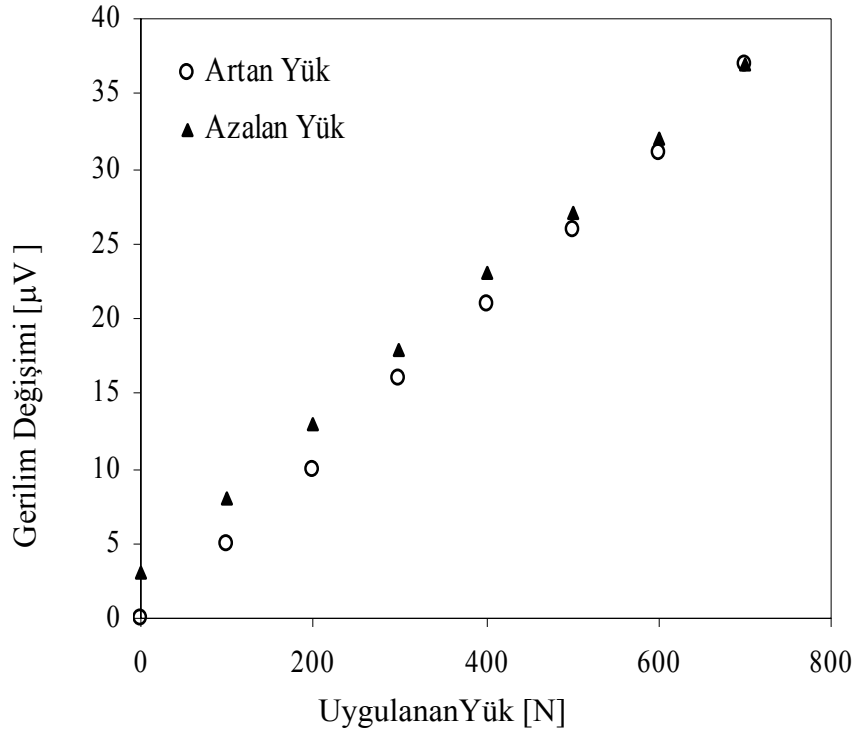
Yük [N]	1.Skala (F_c) [μV]	2. Skala (F_r) [μV]	2. Skalanın Çapraz Duyarlılığı %	3. Skala (F_r) [μV]	2. Skalanın Çapraz Duyarlılığı %
0	0	0	0	0	0
100	20	-1	-5	1	5
200	41	-2	-5	1	2
300	61	-3	-5	2	3
400	81	-3	-4	1	1
500	102	-3	-3	1	1
600	122	-3	-2	1	1
700	142	-4	-3	3	2
700	142	-4	-3	3	2
600	124	-3	-2	1	1
500	105	-3	-3	1	1
400	85	-3	-4	1	1
300	65	-3	-5	0	0
200	46	-2	-4	0	0
100	25	-1	-4	0	0
0	5	-1	-20	1	20

Şekil 11. F_c kuvvetini ölçen 1 no'lu skalanın artan ve azalan yüklerle kalibrasyonu

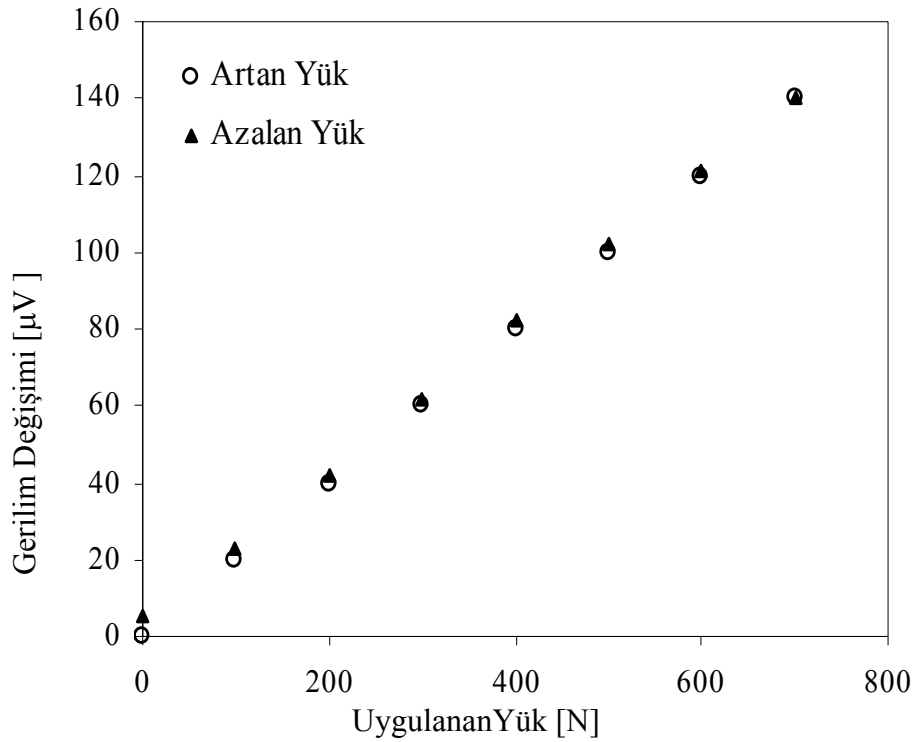
Tablo 2. F_r kuvvetini ölçen 2 no'lu skalanın kalibrasyonu

Yük [N]	2.Skala (F_r) [μ V]	1. Skala (F_c) [μ V]	Çapraz Duyarlılık %	3. Skala (F_r) [μ V]	Çapraz Duyarlılık %
0	0	0	0	0	0
100	5	0	0	0	0
200	10	0	0	0	0
300	16	-1	-6	1	6
400	21	-1	-5	1	5
500	26	-2	-8	1	4
600	31	-2	-6	2	6
700	37	-2	-5	2	5
700	37	-2	-5	2	5
600	32	-2	-6	2	6
500	27	-2	-7	1	4
400	23	-1	-4	1	4
300	18	-1	-6	1	6
200	13	-1	-8	0	0
100	8	-1	-13	0	0
0	3	-1	0	0	0

Şekil 12. F_r kuvvetini ölçen 2 no'lu skalanın artan ve azalan yüklerle kalibrasyonu

Tablo 3. F_f kuvvetini ölçen 3 no'lu skalanın kalibrasyonu

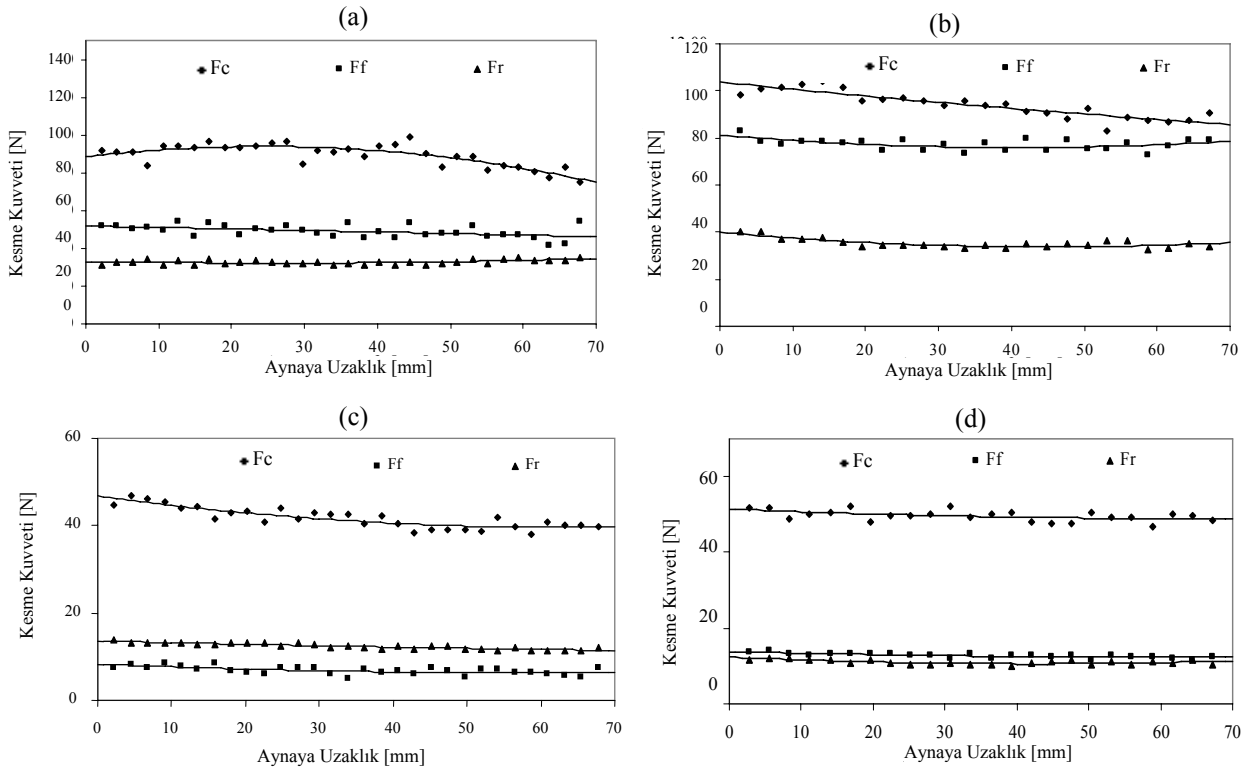
Yük [kg]	3.Skala (F_f) [μ V]	1. Skala (F_c) [μ V]	Çapraz Duyarlılık %	3. Skala (F_f) [μ V]	Çapraz Duyarlılık %
0	0	0	0	0	0
100	20	0	0	0	0
200	40	0	0	0	0
300	60	0	0	1	2
400	80	-1	-1	1	1
500	100	-1	-1	1	1
600	120	-1	-1	2	2
700	140	-2	-1	2	1
700	140	-2	-1	2	1
600	121	-1	-1	2	2
500	102	-1	-1	1	1
400	82	-1	-1	1	1
300	62	0	0	1	2
200	42	0	0	0	0
100	23	0	0	0	0
0	5	0	0	0	0

Şekil 13. F_f kuvvetini ölçen 3 no'lu skalanın artan ve azalan yüklerle kalibrasyonu

Bir ölçme sisteminin kalibrasyon işleminde artan ve azalan yüklemelere ait sonuçların mümkün olduğunca çakışık olması istenir. Bu dinamometrede F_c ve F_f 'i ölçen skalaların bu koşulu tamamen, F_r 'yi ölçen skalanın ise kabul edilebilir seviyede sağladığı görülmektedir (Şekil 11, 12 ve 13). Çapraz duyarlılıklar ise çalışılan ölçme aralıklarında % 5-6 civarında kalmıştır. Dinamometrenin teorik ölçme hassasiyeti 0.005 N (veri toplayıcının gerilim ölçme hassasiyeti 0.000001 V) olmakla birlikte gerilim dalgalanmaları sebebiyle 0.5 N'a kadar ölçme yapılabilmektedir.

12.2. Kuvvet Ölçme

Şekil 14'de kesme kuvvetlerinin aynaya uzaklığa bağlı değişimini gösteren deneylerden bazı örnekler görülmektedir. Serbest uç tarafında iş parçasının esneme sebebiyle takımdan uzaklaşmasının sonucunda gerçek paso derinliği bir miktar azalır. Grafikler incelendiğinde aynadan uzaklaştıkça F_c kuvvetinin azaldığı görülmektedir. Diğer kuvvet bileşenleri olan F_f ve F_r aynaya uzaklıkla belirgin bir değişim göstermemişlerdir.

Şekil 14. Kesme kuvvetlerinin aynaya uzaklığa bağlı değişimine örnekler (a) $V= 94.2$ m/dak, $a=1$ mm, $f=0.1$ mm/dev, (b) $V= 117.8$ m/dak, $a=1$ mm, $f=0.1$ mm/dev, (c) $V= 94.2$ m/dak, $a=0.5$ mm, $f=0.1$ mm/dev, (d) $V= 117.8$ m/dak, $a=0.5$ mm, $f=0.1$ mm/dev

13. Değerlendirme

Bu çalışma sonucunda tornalama işleminde kesici takıma gelen kuvvetleri duyarlı şekilde ölçen ve bilgisayar ortamına kaydeden bir dinamometre tasarımı ve imalatı başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Dinamometre kesme kuvvetlerini 0.5 N luk bir çözünürlükle ölçebilmektedir. Çalışılan

aralıklardaki çapraz duyarlılığı %5-6 seviyelerindedir. Yapıştırma işlemi sırasında uygulanan ters yönlü önyükleme ve buna bağlı olarak gerilme ölçerler üzerinde oluşturulan öngerilme nedeniyle bu tür sistemlerin düşük yüklerde gösterdiği kararsızlık giderilmiş ve 5 N seviyesinden sonraki ölçümlerde yüksek duyarlılık yakalanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Topal E.S., BSD Tornalamada Kesme Kuvveti Esaslı İşleme Hatasının İncelenmesi ve Bilgisayar Desteğiyle Düzeltilmesi, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2003
2. Turgut Y., Korkut İ., Talaşlı İmalatta Kesme Kuvveti Ölçme Sistemleri, 5. Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu (IATS'09), Karabük, Türkiye 13-15 Mayıs 2009,
3. Jeong Y.H., Cho D.W., Estimating Cutting Force From Rotating and Stationary Feed Motor Currents on a Milling Machine, International Journal of Machine Tools & Manufacture, 42, 1559–1566, 2002.
4. Sağlam H., Ünüvar A., Three-Components, Strain Gage Based Milling Dynamometer Design and Manufacturing", Trans. of The SDPS J. Integrated Design and Process Science, Vol. 5, No.2, pp. 95-109, 2001
5. Kaçal A., ve ark., Azdırma Yöntemi İle Dişli Çark Açma İşleminde Kesme Kuvvetlerinin Ölçülmesi İçin Sistem Tasarımı Ve İmalatı, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 23, No 4, 795-800, 2008
6. Yang, S., et al., Real-time Cutting Force Induced Error Compensation on a Turning Center, International Journal of Machine Tools & Manufacture, 37 (11), 1597–1610, 1997
7. Shigley, J. E., Mechanical Engineering Design, McGraw-Hill 1st edition, Singapore, 1986
8. Parr, E. A., Endüstriyel Kontrol El Kitabı Cilt I Transduserler, Çev: Bereketlioğlu, E., Milli Eğitim Basımevi, İkinci Baskı, İstanbul, 1997
9. Parr, E. A., Endüstriyel Kontrol El Kitabı Cilt II Teknikler, Çev: Bereketlioğlu, E., Milli Eğitim Basımevi, İkinci Baskı, İstanbul, 1997
10. Kenkyujo T. S. Co, Strain Gauges, Product Catalogue, Tokyo, 1999